

**ХУСУСИЯТҲОИ
ИСТИФОДАИ ВОСИТАҲОИ
ПАРАЛИНГВИСТИИ ИФОДАИ
ЭҲСОСҲОИ ИНСОН ДАР
МАТНҲОИ ОЛМОНӢ ВА
ТОЧИКӢ**

**ОСОБЕННОСТИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ
СРЕДСТВ ВЫРАЖЕНИЯ
ЭМОЦИЙ ЧЕЛОВЕКА В
НЕМЕЦКИХ И ТАДЖИКСКИХ
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ**

**SPECIFIC FEATURES OF THE
USE OF PARALINGUISTIC
MEANS FOR EXPRESSING
HUMAN EMOTIONS IN
GERMAN AND TAJIK
LITERARY TEXTS**

Шарипов Абдухамид Шарипович, н.и.ф., дотсенти кафедраи забони олмонӣ ва забони хориҷии дуҷуми МДТ “ДДХ ба номи академик Б. Гафуров”; **Гафорова Мухбири Хуршедовна**, омӯзгори кафедраи забони олмонӣ ва забони хориҷии дуҷуми МДТ “ДДХ ба номи академик Б. Гафуров” (Хучанд, Тоҷикистон)

Шарипов Абдухамид Шарипович, к.филол.н., доцент кафедры немецкого языка и второго иностранного языка ГОУ «ХГУ имени академика Б. Гафурова»; **Гафорова Мухбири Хуршедовна**, преподаватель кафедры немецкого языка и второго иностранного языка ГОУ «ХГУ имени академика Б. Гафурова» (Худжанд, Таджикистан)

Sharipov Abdukhamid Sharipovich, candidate in Philology, associate professor of the department of German and second foreign languages under the SEI “KhSU named after academician B. Gafurov”; **Gaforova Mukhbira Khurshedovna**, lecturer of the department of German and second foreign languages under the SEI “KhSU named after academician B. Gafurov” (Khujand, Tajikistan) **e-mail: gmukhbira@gmail.com**

Хусусиятҳои истифодаи воситаҳои паралингвистии ифодаи ҳолатҳои эҳсосии инсон дар матнҳои бадеии забонҳои олмонӣ ва тоҷикӣ дар намунаи асарҳои Й. Ҳопфнер, Т. Манн ва Ф. Муҳаммадиев баррасӣ шудаанд. Мақсади таҳқиқ муайян намудани тарзу роҳҳои номгузории ҳолатҳои эҳсосотӣ тавассути воситаҳои паралингвистӣ ва муайян кардани хусусиятҳои амалқарди онҳо дар матни бадеӣ мебошад. Ҳолатҳои психофизиологӣ ва коммуникативии эҳсосотӣ, ки тавассути қиёфасозӣ, имову ишора, ҳаракатҳои тан ва дигар воситаҳои паралингвистӣ ифода меёбанд, мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Ба кинемаҳои эҳсосотӣ, инчунин ба ҷудокунии воситаҳои паралингвистии стандартӣ ва ғайристандартӣ ва тарзу роҳҳои номгузории онҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир мегардад. Дар асоси маводи матнҳои бадеии олмонӣ ва тоҷикӣ хусусиятҳои ифодаи ҳолатҳои эҳсосии персонажҳо таҳлил карда мешаванд. Муайян гардид, ки дар матнҳои бадеии олмонӣ воситаҳои паралингвистии стандартӣ ҳангоми тасвири ҳолатҳои эҳсосии персонажҳо бештар истифода мешаванд, дар ҳоле ки дар матнҳои бадеии тоҷикӣ чунин фаъолнокӣ ба дараҷаи камтар мушоҳида мегардад. Фарқҳои ошкоршуда бо хусусиятҳои матнҳои бадеии ҳар ду забон ва услуби фардии муаллифони онҳо алоқаманд мебошанд.

Калидвожаҳо: воситаҳои паралингвистии ифодаи эҳсосот; тарзу роҳҳои номгузории ҳолатҳои эҳсосотӣ; ҳолатҳои психофизиологии эҳсосотӣ; воситаҳои паралингвистии стандартӣ ва ғайристандартӣ; кинемаҳои эҳсосотӣ

Исследуются особенности использования паралингвистических средств выражения эмоциональных состояний человека в немецких и таджикских художественных текстах на примере произведений Й. Гопфнера, Т. Манна и Ф. Мухаммадиева. Цель исследования состоит в выявлении способов номинации эмоциональных состояний посредством

паралингвистических средств и в определении особенностей их функционирования в художественном тексте. Рассматриваются психофизиологические и коммуникативные эмоциональные состояния, находящие выражение в мимике, жестах, движениях тела и других паралингвистических средствах. Особое внимание уделяется эмоциональным кинемам, а также разграничению стандартных и нестандартных паралингвистических средств и способов их номинации. На материале немецких и таджикских художественных произведений анализируются особенности репрезентации эмоциональных состояний персонажей. Установлено, что в немецких художественных текстах стандартные паралингвистические средства используются более активно при описании эмоциональных состояний персонажей, тогда как в таджикских художественных текстах подобная активность выражена в меньшей степени. Выявленные различия обусловлены спецификой художественных текстов обоих языков и индивидуальным стилем их авторов.

Ключевые слова: паралингвистические средства; выражение эмоций; способы номинации эмоциональных состояний; психофизиологические эмоциональные состояния; стандартные и нестандартные паралингвистические средства; эмоциональные кинемы

The article examines the use of paralinguistic means to express human emotional states in German and Tajik literary texts, drawing on works by J. Hopfner, T. Mann, and F. Mukhammadiev. The study aims to identify the ways in which emotional states are denoted through paralinguistic means and to determine the specific characteristics of their functioning within literary texts. The study examines psychophysiological and communicative emotional states expressed through facial expressions, gestures, body movements, and other paralinguistic means. Particular attention is paid to emotional kinemes, as well as to the distinction between standard and non-standard paralinguistic means and the ways they are designated. The representation of characters' emotional states is analyzed based on German and Tajik literary works. It has been established that standard paralinguistic devices are employed more actively in German literary texts when describing characters' emotional states, whereas such usage is less pronounced in Tajik literary texts. The observed differences stem from the specific characteristics of literary texts in both languages and the individual styles of their authors.

Key-words: paralinguistic means; emotional expressions; ways of nominating emotional states; psychophysiological emotional states; standard and non-standard paralinguistic means; emotional kinesemes

Саҳми муаллифон:

Шарипов А.Ш. – роҳу воситаҳои паралингвистӣ ва номгузориҳои онҳо дар забониносии, ҳолатҳои эҳсосоти психофизиологии инсон ва тарзи ифодаи онҳо дар матни бадеӣ, таҳлили мисолҳо аз адабиёти бадеӣ.

Ғафорова М.Х. – тарзи тасвири забони кинемаҳои эҳсосотӣ дар матни бадеии тоҷикӣ ва олмонӣ, таҳлили мисолҳо аз адабиёти бадеӣ.

Ҷои баҳс нест, ки муоширати ғайривербалӣ, яъне муошират бе истифодаи забон шакли қадимтарини ҳусни таҳофуми мутақобила ва муошират дар ҷомеаи инсонӣ ба ҳисоб меравад. Бо ибораи дигар, одамон дар сабоҳи зиндагии худбайни ҳамдигар на бо ёрии забон, балки тавассути ҳаракатҳои бадан ва узвҳои он муошират мекарданд.

Ҳангоми тавсифи муоширати ғайризабонӣ қиёфасозӣ, ҳолати тани инсон, ҳаракатҳои дасту пой ва имову ишора, бо узвҳои бадан дар маркази диққат қарор меёбанд.

Дар қатори масоили муҳталифи мансуб ба яқдигарфаҳмии инсонҳо таҳқиқоти эҳсосу кайфияти инсон, пай бурдану шарҳ додани онҳо аҳамияти хоса дорад.

Эҳсосот як олами хосаи зиндагии инсон ба ҳисоб мераванд, ки инсонро дар вазъиятҳои гуногун ҳамроҳӣ мекунанд, аз шахсияти ӯ ҷудонопазир мебошанд ва моҳияти нотақрори ботинии ҳар як фардро ташкил медиҳанд. Онҳо ботинан дар намуди таассуроти ҳиссиёт, зоҳиран бошад дар дар шакли амалҳои психофизиологӣ, киёфасозӣ, имову ишора, ҳаракатҳои инсон зоҳир мегарданд.

Эътибор ба муаммоҳои эҳсосот бо нақши хосаи кулли зоҳиршавии эҳсосот, ки тавассути онҳо инсон моҳияти хешро ошкор месозад, алоқаманд аст, дар забонишносӣ бошад – бо тадқиқоти хусусиятҳои номгузории ҳам воситаҳои психофизиологӣ ва ҳам паралингвистӣ вобастагӣ дорад.

Дар илми забоншиносӣ кӯшишҳои зиёде оид ба таҳқиқи нақши эҳсосот ба ҳарч додашудаанд. Таъкид мегардад, ки эҳсосот, ки маъноӣ объективӣ ва хусусияти мулоҳизакорона доранд, қувваи бузурги инкишофдиҳанда дар зиндагии инсон ва ҳаёти иҷтимоӣ мебошанд (6, с. 66).

Файласуфон механизми психофизиологии эҳсосотро махсус таъкид месозанд, ки тавассути он дар сатҳи “психикии” инъикоси воқеият муҳити ботинии организм зери таъсири омилҳои беруна тағйир меёбад. Ба ин таъриф фаҳмиши физиологҳо низ рост меояд, ки онҳо дар эҳсосот соҳаи васеъ ва бойи олами равонии инсонро мебинанд: эҳсосот идоракунондаи аксуламали субъект нисбати ангезандаҳои ботинӣ ва зоҳирӣ мебошанд (4, с. 90).

Таҳқиқи роҳу воситаҳои паралингвистӣ ва инъикоси номгузории онҳо дар асари бадеӣ яке аз масъалаҳои муҳими забоншиносӣ мебошад ва олимони забоншиносба ин масъала таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамоянд.

Мақсади асосии мақолаи мазкур таҳқиқи тарзу роҳҳои номгузории ҳолатҳои эҳсосотӣ бо ёрии воситаҳои паралингвистӣ ва хусусиятҳои истифодаи онҳо дар матнҳои бадеии забонҳои олмонӣ ва тоҷикӣ мебошад.

Дар мақола таърифи зерин чун таърифи қорӣ қабул карда мешавад: эҳсосот ҳиссиёту таассуроти инсон аз муносибати ӯ ба олами ӯро фарогиранда ва ба ҳуди ӯ мебошад, аз ҷумла: лаззату ҳаловат, хурсандӣ, нотарсӣ, устуворӣ, эътимод, нафрат, ғаму ғусса, тарсу ваҳм, кинаву адоват ва ғайра.

Аз нуқтаи назари забоншиносӣ муҳаққиқон воситаҳои забониеро ҷудо мекунанд, ки ҳолати эҳсосотии муоширатӣ ва ғайримуоширатиро ифода менамоянд (6, с. 66).

Лозим ба таъкид аст, ки яке аз муҳаққиқони ин масъала И. С. Баженова воситаҳои ифодаи ҳолати эҳсосотии муоширатӣ ва ғайримуоширатиро дар забони олмонӣ ҳеле ҷолиб баррасӣ намудааст ва тавассути як қатор мисолҳо моҳияти ин масъаларо қушода додааст:

- ҳолатҳои эҳсосотии психофизиологӣ (мас. ғазаб, шарм), ки аломатҳои зоҳиршавии онҳоро муҳотаб метавонад мушоҳида намояд. Онҳоро муаллиф ҳолати эҳсосотии ғайримуоширатии физиологӣ номидааст.

- ҳолатҳои эҳсосотии психофизиологӣ (мас. хавф, ҳайрат), ки амалҳои зоҳиршавии онҳоро муҳотаб мушоҳида карда наметавонад. Онҳоро низ муаллиф ҳолати эҳсосотии ғайримуоширатии физиологӣ меномад.

- ҳолатҳои эҳсосотии психофизиологии инсон (мас. ноумедӣ, маъюсӣ, тарсу ваҳм), ки дар ҳаракатҳои ғайримуоширатӣ ва имову ишораҳои ифода меёбанд. Муаллиф онҳоро ба ғуруҳи мобайнӣ мансуб медонад ва ҳолати эҳсосотии ғайримуоширатӣ меномад.

- ҳолатҳои психологии эҳсосотии инсон (мас. бадбинӣ, нафрат, норозигӣ); аломатҳои зоҳирии онҳоро метавон дар шакли паралингвизм – кинемаҳо (киёфасозӣ, имову ишора, ҳаракатҳои тан) мушоҳида кард. Онҳо ҳолати эҳсосотии муоширатии иҷтимоӣ номида мешаванд.

- ҳолатҳои психофизиологии эҳсосотӣ (мас. хурсандӣ), ки ифодаи ҳудро дар фонатсия

нишон медиҳанд (қувваи овоз, баландии оҳанг, фосилаҳо) (1, с. 116-117).

Ҳолати эҳсосоти муоширати иҷтимоӣ бар ҳилофи ҳолати эҳсосоти ғайримуоширати физиологӣ хусусиятҳои бошуурона дорад. Ҳолати эҳсосоти ғайримуоширатӣ дар ҳолати эҳсосоти психофизиологии инсон бо аломатҳои зоҳирӣ ва бе аломатҳои зоҳирӣ ифодаи худро меёбад аз хоҳишу иродаи ҳуди инсон вобастагӣ надорад – хусусияти физиологии он ҳамин тавр зоҳир мешавад.

Имову ишораҳои ғайримуоширатӣ ба гурӯҳи гузариш аз ҳолати эҳсосоти ғайримуоширати физиологӣ ба ҳолати эҳсосоти муоширати иҷтимоӣ мансуб мебошанд. Онҳо фикран бо мазмуни муайян монанд карда намешаванд ва хусусияти ғайриихтиёрӣ, аз инсон новобаста доранд. Онҳо метавонанд ҳаракатҳо, амалҳои бошанд, ки ба ҳуди ғӯянда нигаронида шуда бошанд (имову ишораҳо мисли сарҳорӣ, ғундоштани мӯй, ба тартиб даровардани он ва ғ.) ё ки имову ишораҳои, ки ба ягон объект нигаронида шудаанд (тобдихии тугма, қалам ё дигар предмет дар даст). Аз тарафи адресат ё мушоҳидакунанда ин гуна имову ишораҳо метавонанд ҳамчун ишораи шиддатнокии эҳсосоти ғӯянда маънидод карда шаванд. Зиёд шудани миқдори имову ишораҳои ғайримуоширатӣ ба ҷалб кардани эътибори инсон ба ҳолати ботинии эҳсосоти хеш ва суғат кардани назорат аз болои рафтори ғайринутқи хеш алоқаманд мебошад (1, с. 118). Гуфтаҳои зикршударо дар якҷанд мисолҳо мушоҳида менамоем.

Дар мисоли зерин қаҳрамони асар ба саволи муфаттиш ҷавоб дода истодааст ва ҳолати ботинии ӯ – тарсу ваҳм – дар чунин номгузориҳои ҳолати эҳсосоти ғайримуоширатӣ ифода ёфтааст:

“Blaß und am obersten Hemdenknopf zerrend: Dann ist’s nicht meiner...” (7, с. 233). – “Ранги ӯ парида, тугмаи болоии куртаашро кашолакунон гуфт: Ин тавр бошад, он ба ман дахл надорад...”

Дар мисоли тоҷикӣ бошад ҳолати эҳсосоти қаҳрамон (ғазаб ва норозигӣ) дар имову ишора ва оҳанги гуфтор баръало ифода ёфтааст, муқоиса кунед:

“... Чунки ту нодон. Ҳа, нодон, каллаварам! – якбора худ ба худ оташ гирифта аз ҷашмонаш барқи ғазаб пошида, бо овози баланд гап задан гирифт Зайнаб.” (10, с. 88).

Нақши номгузории кинемаҳои ғайримуоширатӣ (қиёфасозӣ ва имову ишораҳо) дар матни бадеӣ маҳсус таҳқиқ нашудааст.

Хусусияти воқеии эҳсосҳо аз он иборат аст, ки ҷараёнҳои ботинии психофизиологии инсон дар нишонаҳои зоҳирӣ ифода меёбанд, инҳо бошанд ном гирифта, тавассути воҳидҳои забон нишон дода мешаванд.

Воситаҳои номгузorie, ки ҳолатҳои эҳсосии инсонро қайд менамоянд, аз тарафи инсон мушоҳидашаванда ва мушоҳиданашаванда мебошанд, аз ҷиҳати сохтор бошанд гуногунанд. Онҳо метавонанд тавассути ҷумлаҳои одӣ ё тафсилӣ, ибораҳо, феълҳо ва ғайра ифода карда шаванд (5, с. 11-12).

Чуноне таҳқиқоти гузаронидашуда нишон дод, воситаҳои номгузории кинемаҳои ғайримуоширатӣ аз ҷиҳати сохтор, аз ҷиҳати мавҷуд ё ғойб будани ишора ба узве, ки ҳаракати ғайримуоширатиро иҷро менамояд, ба имову ишораҳои муоширатӣ (паралингвизм – кинемаҳо) монанд мебошанд. Аз ин лиҳоз баррасии онҳо дар матни бадеӣ якҷоя бо номгузории кинемаҳои муоширатӣ гузаронида мешавад.

Ҳамчун нуқтаи таъкиди ҷаҳони тавсифи воситаҳои номдихие, ки ба тасвир намудани ҳолати эҳсосоти инсон (қиёфасозӣ, имову ишораҳо, ҳаракатҳои тан ва ғ.) хизмат менамоянд, дар мақола гурӯҳбандии М. Д. Городникова истифода бурда мешавад (2, с. 85-96): эшон қулли воситаҳои паралингвистиро ба чунин намудҳои номгузорӣ тақсим менамояд: стандартӣ (explizite – ошкоро тавзеҳ додашуда, implizite – зимнан дар назар

дошташуда, kondensierte – маҳдуд баён кардашуда), ғайристандартӣ (explizite – ошкоро тавзеҳ додашуда, implizite зимнан дар назар дошташуда) (3, с. 91-92).

Гўянда ҳангоми муошират кӯшиш менамояд, ҳолати руҳӣ ё муносибати эҳсосоти хешро нисбати объектҳои олами моддӣ ифода намояд. Баъзан гўянда дар вазъиятҳои муайян кӯшиш менамояд ин ё он ҳолати эҳсосоти хешро пинҳон дорад, аммо тамоми рафтори ӯ (киёфасозӣ, имову ишораҳо, ҳаракати тан) аз шиддатнокии ҳолати эҳсосоти ӯ дарак медиҳад.

Дар матнҳои бадеӣ ҳолати ботинии эҳсосоти инсон метавонад бо тарзи тасвири забонии кинемаҳои эҳсосотӣ (киёфасозӣ, имову ишораҳо, ҳаракатҳои бадан) ифодаи худро ёбад.

Ба мисолҳо рӯ меорем:

Das junge Mädchen hatte gerade seinen Nachmittagsschlaf hinter sich und trank eine Tasse Kaffee, als die Gräfin eintrat.

„Ich bin es, Kind“, sagte sie gleich an der Tür.

Die Gräfin nahm neben Christina Platz.

„Das verstehe ich“, meine sie. „Aber selbst die schwerste Zeit geht einmal vorüber. Und im Übrigen habe ich heute eine Überraschung für Sie. Sie müssen mir aber versprechen, ganz ruhig zu bleiben. Sie wissen ja, wie wichtig es ist, dass Sie sich in diesen Tagen nicht aufregen.“

Christina wandte den Kopf der Gräfin zu. ...

„Ich bleibe ganz ruhig“, versprach sie.

„Es ist Besuch für Sie gekommen, Christine“, sagte die Gräfin jetzt.

„Gerhard?“ fragte Christina sofort

„Ja“, sagte die Gräfin. „Er hat es nicht mehr ausgehalten ohne Sie, und er möchte jetzt bei Ihnen sein. Ist das nicht das schönste Zeichen seiner Liebe zu Ihnen?“

Christinas Wangen röteten sich.

Sie presste die Hand auf das Herz.

„Nun?“ sagte die Gräfin erstaunt. „Sie schweigen? Freuen Sie sich nicht, Christina?“

„O, doch“ erwiderte das Mädchen. „Wo ist Gerhard?“

„Er wartet draußen. Ich wollte Sie erst vorbereiten, damit Sie nicht gar so überrascht sind.“

„Das war nett von Ihnen, Gräfin“, sagte Christina. „Ich bin jetzt wirklich ein wenig aufgeregt, aber wenn er so plötzlich vor mir gestanden hätte, wäre es bestimmt schlimmer gewesen.“

Die Gräfin legte Christina die Hand auf den Arm. „Das ist ein Mensch, der Sie aufrichtig liebt“, erklärte sie, „und es gibt keinen Grund, aufgeregt zu sein. Ich werde den Baron jetzt zu Ihnen bringen. Und morgen besuche ich Sie dann wieder.“

Christina hielt einen Augenblick die Hand der Gräfin fest.

„Ich danke Ihnen so sehr für alles“, flüsterte sie. (8, с. 115-116)

Дар ин порчаи матни бадеии олмонӣ якчанд номгузориҳои ҳолатҳои ботинии персонаж оварда шудааст: дар мулоқот бо графиня Кристина аз шунидани хабари барои ӯ хуш ба ҳаяҷон омадааст. Ин ҳолати эҳсосоти ӯ тавассути паралингвизми стандартӣ номгузорӣ шудааст (Christinas Wangen röteten sich.). Персонаж ҳаяҷони худро паҳш кардани мешавад (Christinas Wangen röteten sich – кинемаи стандартӣ). Аз ин хабар Кристина ҳатто хавотириву тарс эҳсос менамояд, ки ин ҳолати эҳсосоти ӯ бо ёрии номгузории стандартӣ ифода шудааст (Sie hatte mit einem Mal Angst...). Аммо графиня ӯро тасалли медиҳад. Муаллиф ин ҳолати эҳсосоти персонажро дар паралингвизми стандартӣ ифода кардааст: Die Gräfin legte Christina die Hand auf den Arm. Барои ифодаи эҳсосоти миннатдории персонаж паралингвизми ғайримуоширатӣ истифода мешавад: Christina hielt einen Augenblick die Hand der Gräfin fest.

Дар матнҳои бадеии тоҷикӣ чунин манзараи номгирии ҳолатҳои эҳсосоти инсон

мушоҳида мешавад:

“Ногоҳ Мурод даромада омад...

Сайёра Муродно дида, муддате дасту по гум карда монд. Вале чавон бо қадамҳои қатъӣ ба пеши вай рафта тез-тез гуфт:

Апа, аз дилатон бароред, ноҳақ ранҷонда будам, сабил монад, ҷаҳл-дия,- ва зуд гапро ба дигар тараф бурд: Ба ҳашар омадам, пеш намекунад?

Сайёра сарашро дутарафа ҷунбонида, зӯр мезад, ки табассум кунад, аммо натавонист. Як ҳаяҷони пуркуватте аз дидагонаш донаҳои сиришкро мефишонд. Тозон ба хона даромада рафт. ...” (10, с.83).

Дар мисоли (1) лаҳзае тасвир шудааст, ки дар он персонажро ҳаяҷони пуркуватте паҳш кардааст (ин ҳолати эҳсосоти тавассути ибораи “дасту по гум карда монд” инъикос гардидааст), ӯ меҳаҳад ба муроҷиати мусоҳибаи ҷавобе диҳад, аммо наметавонад, ин ҳолати эҳсосоти ӯ бо воситаи ғайривербалий – паралингвизми “сарашро дутарафа ҷунбонида” номгузорӣ шудааст.

“Зайнаб дар ҳолате, ки дар қиёфааш ифодаи тааҷҷуби танаффуromeze сайр мекард, китф ба ҳам кашида, аз сари ҷасади эшон дур шуд ва ба ҷустуҷӯи худ давом намуд” (11, с.71).

Мисоли (2) нишон медиҳад, ки персонаж дар ҳолати эҳсосоти тааҷҷуб қарор дорад. Муаллиф ин ҳолати эҳсосоти тавассути паралингвизми стандартӣ “китф ба ҳам кашидан”, ки тааҷҷубро ифода менамояд, номгузорӣ кардааст. Аломатҳои мувофиқ дар матн бо ибораи “тааҷҷуби танаффуromez” ишора карда мешавад.

Дар ин ҷо боз якчанд мисолҳоро аз матни бадеии олмонӣ таҳлил менамоем:

(1) „Bitte!“ sagte er kurz. Er verfärbte sich, und einen Augenblick traten die Muskeln an seinen Schläfen hervor, denn er biss die Zähne zusammen. Er steckte mit einer äußerst entschiedenen Bewegung die Hand aus, als wollte er sagen: Nur schnell, bitte, das Unangenehme, nur keine Vorbereitungen!

(2) Stehend las er die Zeilen auf dem Papier, indem er eine seiner hellen Brauen emporzog und langsam die lange Spitze seines Schnurrbartes durch die Finger zog. Es war ein Telegramm und lautete: „Erschreckt nicht. Komme umgehend mit Erika. Alles ist zu Ende. Eure unglückliche Antonie.“

(3) „Umgehend... umgehend“, sagte er gereizt und sah die Konsulin mit schnellem Kopfschütteln an. „Was heißt umgehend...“

„Das ist nur so eine Redensart, Tom, das hat nichts zu bedeuten. Sie meint: „Sogleich“ oder etwas Ähnliches...“

(4) ... Nach einer Weile wagte die Konsulin zu bemerken: „Sollte es etwas mit Permaneder sein, Tom?“ Er zuckte nur die Achseln, ohne aufzusehen. (9, с. 379-380).

Дар вазъияти (1) ҳолати эҳсоснокӣ асабонии персонаж (Томас Будденброк) бо ёрии паралингвизми ғайримуоширатӣ “Er verfärbte sich, und einen Augenblick traten die Muskeln an seinen Schläfen hervor, denn er biss die Zähne zusammen” номгузорӣ шудааст. Дар ҷумлаи навбатӣ паралингвизми муоширатӣ “Er steckte mit einer äußerst entschiedenen Bewegung die Hand aus, als wollte er sagen...” ҳамчун номгирии натиҷаи ҳолати эҳсосоти персонаж истифода шудааст.

Дар вазъияти (2) бошад паралингвизмҳои стандартӣ “eine seiner hellen Brauen emporzog und langsam die lange Spitze seines Schnurrbartes durch die Finger zog” чун воситаи забонӣ барои номгирии ҳолати эҳсосоти персонаж (кӯшиши паҳш кардани ҳаяҷону изтиробӣ ҳеш) истифода мешаванд.

Дар вазъияти (3) ҳолати эҳсосоти ҳашмгини қаҳрамон тавассути паралингвизми стандартӣ муоширатӣ “...sagte er gereizt und sah die Konsulin mit schnellem Kopfschütteln an” номгирӣ шудааст.

Дар вазъияти (4) эҳсосоти дудилағӣ, ноустувории персонаж дар фикри худ ифода шудааст, ки он тавассути паралингвизми стандартӣ муоширатӣ номгирӣ мешавад, муқоиса кунед: “... Nach einer Weile wagte die Konsulin zu bemerken: „Sollte es etwas mit Permaneder sein, Tom?““Er zuckte nur die Achseln, ohne aufzusehen.””

Дар натиҷаи таҳлили шароити амалкарди паралингвизмҳои эҳсосотӣ дар матнҳои бадеии ҳар ду забон як хусусияти умумии онҳо муайян сохта шуд: дар матнҳо воситаҳои луғавие амал мекунанд, ки вазифаи онҳо на танҳо ба ҳолати эҳсосотии персонаж ишора кардан, балки ин ё он ҳолати эҳсосотиро нишон додан мебошад. Онҳо метавонанд воҳидҳои луғавӣ бо мазмунӣ муайян ё ибораҳои тасвирии кинематикӣ бошанд, муқоиса кунед:

(1) “Зайнаб дар ҳолате ки дар қиёфааш ифодаи тааҷҷуби танаффуromeze сайр мекард, китф ба ҳам кашида, аз сари ҷасади эшон дур шуд...” (11, с. 87)

(2) “Аз ин ҳаёл Фотима саҳт хичолат кашид. Ба рӯяш хун давида, то нармаки гӯшҳои гулгун шуда рафт.” (10, с. 127)

(3) „Weißt du“, sagte Gerhard, als Christina schwieg. „jetzt wollen wir uns nie mehr trennen. Es geht nicht, dass du hier bei der Gräfin lebst, für die du doch eigentlich eine Angestellte bist. Ich möchte, dass du zu mir kommst. Eugen wird alles für dich tun, wenn ich nicht bei dir sein kann. Und ich werde bei dir sein, so oft es meine Zeit erlaubt.“

Christina lächelte. Es war nicht mehr das strahlende Lächeln von früher, aber es war ein stilles, glückliches Lächeln, das Gerhard das Herz weit werden ließ.“ (8, с. 87)

Дар ин порчаи матни бадеӣ паралингвизми муоширатии стандартӣ “lächeln” барои ифодаи ҳолати эҳсосотии персонаж истифода мешавад. Дар айнӣ ҳол дар ин контекст ду маротиба воҳиди луғавии “Lächeln” ҳамчун гунаи исмишудаи феъли “lächeln” номгузори мешавад, ки ба ҳолати эҳсосотии персонаж ишора менамояд; вазифаи муоширатии ин калима воқеӣ гардонидан, яъне актуалӣ гардонидани ҳолати эҳсосотии персонаж – хурсандиро ифода кардан мебошад. Аз ин лиҳоз, онҳоро бояд сигналҳои эҳсосот ё актуализаторҳои муоширатӣ ном дод.

Дар асоси мушоҳидаҳо аз болои амалкарди паралингвизмҳо дар матнҳои бадеии олмонӣ ва тоҷикӣ метавон ба чунин хулосаҳо омад:

Эҳсосҳо як олами ҳосаи зиндагии инсон мебошанд, онҳо инсонро дар лаҳзаҳои гуногун ҳамроҳӣ мекунанд, аз шахсияти ӯ ҷудонопазир мебошанд ва моҳияти нотақрори ботинии ҳар як фардро ташкил медиҳанд.

Дар адабиёти забоншиносӣ муҳаққиқон эҳсоснокии муоширатӣ ва ғайримуоширатиро ҷудо мекунанд. Барои ифодаи ин гуна эҳсоснокӣ гурӯҳҳои муайяни онҳо маълуманд: стандартӣ ва ғайристандартӣ, ки ҳар як гурӯҳи онҳо ба зергурӯҳҳо тақсим мешаванд: ошкоро тавзеҳ додашуда (explizite), зимнан дар назар дошташуда (implizite) ва маҳдуд баён кардашуда.

Таҳқиқоти амалкарди паралингвизмҳо нишон дод, ки дар матнҳои бадеии олмонӣ барои тасвири ҳолатҳои эҳсосотии персонаж паралингвизмҳои стандартӣ бештар истифода мешаванд. Дар матнҳои бадеии тоҷикӣ бошад, дар истифодаи паралингвизмҳо барои тасвири ҳолатҳои эҳсосотии персонажҳо ин гуна фаъолнокӣ мушоҳида намешавад. Аз афташ ин ҳолат бо хусусияти ҳосаи матнҳои бадеии ҳар ду забон ва услуби фардии муаллифони асарҳои бадеӣ вобастагӣ дорад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Баженова И. С. Способы номинации эмоциональных состояний человека в немецких художественных текстах // Семантика, прагматика, текст. Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореца, Вып. 290. – Москва, 1987. – С. 115–125.
2. Городникова М. Д. Эмоциональные кинемы и их номинация в текстах // Лингвистика текста // Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореца. – Вып. 141. – Москва, 1980. – С. 85–96.

3. Городникова М. Д. Эмотивные явления в речевой коммуникации. – Москва: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1985. – 135 с.
4. Долинин К. А. Интерпретация текста. – Москва: Просвещение, 1985. – 126 с.
5. Железанова Т. Т. Номинация паралингвистических явлений в современном немецком языке. Автореф. дис. ... канд. филол. наук / МГПИИЯ им. М. Тореца. – Москва, 1982. – 24 с.
6. Шаховский В. И. О комплексном подходе к изучению эмоционального значения в языке // Иностранные языки в высшей школе, 1978, № 13 –С. 66–70.
7. J. Hopfner. *Verhängnis von Elysium*. Verlag „Das neue Berlin“, 1985. – 262 S.
8. Avon Hoff. *Seit jener Walzernacht im Schloss*. Verlag Karl Müller GmbH, Köln 2004. – 384 S.
9. Th. Mann. *Buddenbrooks*. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1969. – 760 S.
10. Ф. Муҳаммадиев. Куллиёт, Ҷилди 1. Ҳикояҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – 384 с.
11. Ф. Муҳаммадиев. Куллиёт, Ҷилди 2. Повестҳо. – Душанбе: Адиб, 1990. – 448 с.

REFERENCES:

1. Bazhenova, I. S. Ways of Nominating Human Emotional States in German literary texts. *Semantics, Pragmatics, Text: Collection of scientific papers of the M. Thorez Moscow State Pedagogical Institute of Foreign Languages*, Issue 290, Moscow, 1987 - PP. 115–125.
2. Gorodnikova M. D. Emotional Kinesics and their Nomination in Texts. *Text Linguistics: Collection of scientific papers of the M. Thorez Moscow State Pedagogical Institute of Foreign Languages*, Issue 141, Moscow, 1980 - PP. 85–96.
3. Gorodnikova M. D. *Emotive Phenomena in Speech Communication*. M. Thorez Moscow State Pedagogical Institute of Foreign Languages. – Moscow, 1985. – 135 pp.
4. Dolinin K. A. *Text Interpretation*. – Moscow: Prosveshchenie, 1985. – 126 pp.
5. Zhelezanova T. T. *Nomination of Paralinguistic Phenomena in the Modern German language. Extended abstract of PhD dissertation in Philology*. M. Thorez Moscow State Pedagogical Institute of Foreign Languages. – Moscow, 1982. – 24 pp.
6. Shakhovsky V. I. *On an Integrated Approach to the Study of Emotional Meaning in Language. Foreign Languages in Higher Education*, 1978, No. 13 – PP. 66-70
7. Hopfner J. *Verhängnis von Elysium*. Berlin: Das neue Berlin, 1985. – 262 pp.
8. Avon Hoff. *Seit jener Walzernacht im Schloss*. Köln: Karl Müller GmbH, 2004, - 384 pp.
9. Mann Th. *Buddenbrooks*. Berlin & Weimar: Aufbau-Verlag, 1969, - 760 pp.
10. Muhammadiev F. *Collected Works. Vol. 1. Short stories*. - Dushanbe: Adib, 1990. – 384 pp.
11. Muhammadiev F. *Collected Works. Vol. 2. Novellas*. - Dushanbe: Adib, 1990. – 448 pp.